

ТЕМА 17

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

ОПРАЦЮВАВШИ ЦЮ ТЕМУ, ВИ З'ЯСУЄТЕ:

- що зовнішні ефекти можуть бути як негативними, так і позитивними;
- як визначати оптимальну кількість виробництва за дії зовнішніх ефектів;
- як впливають на ефективність права власності;
- у чому полягає сутність теореми Коуза;
- особливості суспільних благ та умови ефективності їх виробництва.

У даній темі досліджується вплив зовнішніх ефектів та прав власності на загальну рівновагу, а також споживчі властивості та особливості споживання суспільних благ.

Зовнішні ефекти проявляються тоді, коли споживча або виробнича діяльність одного суб'єкта позначається на рівнях задоволення потреб або виробничих можливостях інших, або функція виробництва фірми безпосередньо залежить від споживчої чи виробничої діяльності інших. Зовнішні ефекти не мають безпосереднього впливу на ринок, але призводять до виникнення труднощів на ньому. За їх наявності ціни на ринку можуть не відображати суспільну вартість благ і не передавати точної інформації про рівень виробництва та споживання. Тому фірми можуть виробляти занадто багато або занадто мало продукції, що призводить до економічно неефективної їх діяльності.

Зовнішні ефекти можуть бути позитивними і негативними. **Позитивними** можна назвати зовнішні ефекти, внаслідок дії яких збільшення споживання одним суб'єктом поліпшує становище іншого, або збільшення обсягів продукції має благотворний вплив. **Негативні**, відповідно, це ефекти, результатом дії яких є погіршення становища певних суб'єктів, або збільшення обсягів продукції завдає збитків іншим.

У випадку дії негативних зовнішніх ефектів **граничні витрати суспільства** складаються з **граничних витрат фірми та додаткових витрат, що лягають на плечі споживачів внаслідок нанесення їм певної шкоди**. Відомо, що оптимальна кількість виробництва визначається у результаті порівнювання граничних витрат і граничного доходу або попиту. Внаслідок того, що **лінія граничних витрат суспільства** проходить **вище** за лінію **граничних витрат фірми**, оптимальна кількість виробництва для фірми буде **більшою** за оптимальну кількість виробництва для **суспільства**.

Зменшення обсягу виробництва фірми можна досягти різними **регулятивними механізмами**, серед яких найпоширенішими є **встановлення податку на виробництво та відшкодування фірмою шкоди**, що наноситься населенню внаслідок виробничого процесу. Обидва методи призводять до збільшення граничних витрат фірми і, відповідно, до зменшення рівня виробництва.

Наявність **позитивних** зовнішніх ефектів призводить до протилежного результату. Внаслідок їхньої дії **збільшуються** не граничні суспільні витрати, а **граничні суспільні вигоди**, що складаються з граничних вигод окремого суб'єкта і граничних вигод інших. Тобто, лінія граничного доходу суспільства знаходитиметься вище від лінії граничного доходу окремого суб'єкта, відповідно і оптимальна кількість виробництва суб'єкта буде меншою за суспільну, що свідчить про неефективність і порушення загальної рівноваги.

У розв'язанні завдань неефективності ринку, що виникають внаслідок дії зовнішніх ефектів, великого значення набувають права власності. **Права власності** – це система законодавчих правил, що описують можливі дії окремих суб'єктів щодо майна, яке їм належить. Право власності дає можливість отримувати компенсацію від протилежної сторони за дії зовнішніх ефектів. В усіх випадках закони власності встанов-

люються так, щоб максимально врахувати всі можливості людей домовитися між собою без усіляких витрат.

Результат, ефективний за Парето, є наслідком співпраці сторін, якщо такі переговори не вимагають витрат. Тобто, коли сторони можуть вести ділове співробітництво без особливих витрат і на взаємовигідній основі, незважаючи на те, хто володіє правом власності, прибуток у результаті буде ефективним, незалежно від того, як визначені права власності. Проте розподіл прибутку між сторонами залежатиме від визначення цих прав (власності). Це твердження відоме як **теорема Коуза**.

Якщо ж домовленості важко здійсненні або потребують значних витрат, важливо, кого признати винним за нанесення шкоди. Як правило, найефективніші результати досягаються тоді, коли у відповідності із законом відповідальною за нанесену шкоду признається сторона, що може нейтралізувати цю шкоду за найнижчих витрат.

Ресурси, що перебувають у суспільній власності — це ресурси, до яких існує вільний доступ і якими можна користуватися безкоштовно. Суспільним благам притаманні такі особливості: **неконкурентність** (гранична вартість надання права користування благом ще одному споживачеві є нульовою в результаті незалежності витрат від кількості споживачів) і **невиятковість** (неможливість заборони цього товару будь-якій особі в результаті неможливості призначення плати за користування ним).

Ефективний рівень виробництва **суспільного блага** — це той рівень, за якого *крива сукупного попиту перетинає криву граничних витрат*.

Практичні завдання

17.1. Власник пасіки живе поряд із яблуневим садом. Власникові саду вигідне таке сусідство, оскільки бджоли з одного вулика опилують приблизно 1 га площі саду. Проте власник саду не платить за цю послугу, оскільки не вживає активних заходів для приваблення бджіл до саду. Для повного опилення саду бджіл не вистачає, і тому його власник завершує опилення штучними методами, витрачаючи на це 10 грн на 1 га.

Граничні витрати на бджолярство становлять

$$MC = 10 + 2Q,$$

де Q – кількість вуликів. Кожен вулик дає меду на 20 грн.

а) Скільки вуликів триматиме пасічник?

б) Чи ефективна з погляду суспільства ця кількість вуликів?

в) Які зміни призведуть до підвищення ефективності пасічки?

Коментар розв'язку

Це приклад позитивного зовнішнього ефекту. Щоб знайти оптимальну кількість вуликів, слід прирівняти граничні витрати до граничного доходу.

Щоб знайти суспільно оптимальну кількість вуликів, слід урахувати шляхом додавання до вигід бджоляра вигоди садівника.

17.2. Угіддя фермера розташовані поблизу залізниці. Потяги, що курсують, наносять шкоду посівам фермера, зменшуючи його врожай (за рахунок забруднення прилеглої до залізниці смуги землі).

За якою ціною фермер готовий буде викупити у залізничної компанії право на заборону організації руху додаткового потяга на добу, якщо витрати на його організацію становлять для залізничної компанії 100 грн, при цьому додатковий потяг завдає шкоди посівам фермера в 120 грн. Сукупний дохід від організації додаткового потяга дорівнює для залізничної компанії 150 грн. Прибуток від продажу вирощеної фермером продукції (за відсутності додаткового потяга) склав би 100 грн.

Коментар розв'язку

Спочатку підрахуйте і співставте прибутки залізничної компанії і фермера. Ціна угоди для фермера буде коливатися в межах їхніх прибутків.

17.3. Угіддя фермера, який вирощує зерно, розташовані поряд із угіддями скотаря, зайнятого розведенням корів. Корови скотаря можуть випадково забридати на поля фермера, псуючи

при цьому посіви. За якою ціною фермер згоден буде викупити в скотаря право на вигодовування додаткової корови, якщо витрати на її вигодовування становлять для скотаря 600 грн. Додаткова корова принесе посівам фермера збиток, що дорівнює 850 грн, тоді як від продажу додаткової корови скотар одержить 1050 грн. Прибуток від продажу виращеної фермером продукції (у разі відмови скотаря від вигодовування додаткової корови) становив би 700 грн.

Коментар розв'язку

Підрахувавши і співставивши прибутки скотаря і фермера, ви побачите, що фермер згоден буде викупити право вигодовування корів за величиною прибутку скотаря.

Тестові завдання

1. Що можна віднести до негативного зовнішнього ефекту:

- а) викиди при виробництві електрообладнання розчинників у ґрунт;*
- б) посадка клумби біля подвір'я;*
- в) прокат кінофільму, який спричиняє моду на тренажери і, відповідно, підвищує ціни на них;*
- г) правильні а) і в).*

2. Що можна віднести до позитивного зовнішнього ефекту:

- а) викиди при виробництві електрообладнання розчинників у ґрунт;*
- б) посадка клумби біля подвір'я;*
- в) прокат кінофільму, який спричиняє моду на тренажери і, відповідно, підвищує ціни на них;*
- г) правильні а) і в).*

3. Характеристиками чистого суспільного блага є:

- а) неконкурентність і невинятковість; б) конкурентність і винятковість;*
- в) конкурентність;*
- г) невинятковість.*

Відповіді до тестів

1) а; 2) б; 3) а.

Література: [1, с.263-283; 2, гл.32; 4, гл.11; 5, розд.16; 6, розд.17; 7, с.507-540].

Основна

1. *Кириленко В.І.* Мікроекономіка: Навч. посіб. для студ. ек. спец. вищ. навч. закл. – К.: Таксон, 1998.
2. *Макконнелл К.Р., Брю С.Л.* Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. 11-го изд. – К.: Хагар-Демос, 1993.
3. *Микроэкономика*/ Под ред. Е.Б.Яковлевой. – М.: АКАЛИС, 1997.
4. *Нуреев Р.М.* Основы экономической теории: Микроэкономика: Учебник для вузов. – М.: Высш. шк., 1996.
5. *Піндайк Р., Рубінфелд Д.* Мікроекономіка: Пер. з англ. А.Олійник, Р.Скільський. – К.: Основи., 1996.
6. *Семюельсон Пол А., Нордгауз, Вільям Д.* Мікроекономіка /Пер.з англ. – К.: Основи, 1998.
7. *Ястремський О.І., Гриценко О.Г.* Основы мікроекономіки: Підручн. – К.: Товариство “Знання”, КОО, 1998.

Додаткова

8. *Долан Э. Дж., Линдсей Д.* Рынок: микроэкономическая модель: Пер.с англ. В. Лукашевича и др./ Под общ. ред. В. Лисовика и В. Лукашевича. – СПб: Эконом. школа, 1992.
9. *Максимова В.Ф.* Микроэкономика: Учебн. – Изд. 3, перераб. и доп. – М.: Соминтек, 1996.
10. *Мікроекономіка*: Навчально-методичний комплекс у трьох частинах. – К.: КДЕУ, 1997.
11. *Робинсон Дж.* Экономическая теория несовершенной конкуренции. – М.: Прогресс, 1986.
12. *Стиглер Дж. Дж.* Теория олигополии. Ломаная кривая спроса олигополиста и жесткие цены // Теория фирмы. – СПб.: Эконом. шк., 1995.
13. *Уолтерс А.* Производственные функции и функции затрат// Теория фирмы. – СПб.: Эконом. шк., 1995.
14. *Хикс Дж. Р., Аллен Р.Г.Д.* Пересмотр теории ценности// Теория потребительского поведения и спроса. – СПб.: Эконом. шк., 1993.
15. *Хикс Дж.Р.* Годовой обзор экономической теории: теория монополии // Теория фирмы. – СПб.: Эконом. шк., 1995.
16. *Чемберлин Э.* Теория монополистической конкуренции// Реориентация теории стоимости: Пер. с англ./ Под ред. Ю.Я. Ольсевича. – М.: Экономика, 1996.
17. *Экономическая школа.* Систематический курс лекций по экономической теории. – Т.1. – Вып.1. – СПб: Эконом. шк., 1991.

Навчальне видання

Андреюк Наталія Вікторівна

МІКРОЕКОНОМІКА

Редактор *Вдовиченко Валентина Миколаївна*
Коректор *Кліменчук Євгенія Василівна*
Комп'ютерна верстка *Василенко Людмила Геннадіївна*
Дизайн обкладинки *Куліков Максим В'ячеславович*

Підписано до друку 10.11.2005.

Формат 84 x 108 1/32. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура
Newton. Умовн. друк. аркушів – 13,23. Обл.-вид. аркушів – 12,6.

Наклад 500 примірників.

Замовлення № _____

Видавництво «Кондор»
Свідоцтво ДК № 1157 від 17.12.2002 р.
03057, м. Київ, пров. Польовий, 6,
тел./факс (044) 456-60-82, 241-83-47

Книготорговельним організаціям та оптовим покупцям звертатися за тел./
факсом: (044) 241-66-07, 241-83-47.

E-mail: condor@kiev ldc.net, condor@public.ua.net.

<http://www.condor-books.com>